

**TA'LIM-TARBIYA JARAYONINI BOSHQARISHDA RAHBAR
BOSHQARUVINING ASOSIY SAMARALI FUNKSIYALARI**

Baybayeva Muxayyo Xudaybergenovna

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti

“Pedagogika” kafedrasida professor v.b., pedagogika fanlari doktori

Qodirova Nigora Abdusattorovna

Buxoro Innovatsiyalar universiteti magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim samaradorligiga erishishda ta'lim muassasalari rahbarlarining boshqaruv funksiyalari haqida ma'lumotlar yoritilgan. Ta'lim jarayonida rahbarlarning funksiyalari samaradorlik va natijaviylikka ta'sir etish bosqichi haqida fikrlar yuritilgan.

Kalit so'zlar: rahbar, funktsiya, boshqaruv, tizim, bosqich, faoliyat, samaradorlik, muassasa, natija.

Abstract: This article provides information about the managerial functions of heads of educational institutions in achieving educational efficiency. During the training process, opinions were expressed on the stage at which the functions of managers affect efficiency and effectiveness.

Keywords: Manager, function, management, system, stage, activity, efficiency, Institute, result.

Ta'lim muassasasi rahbari boshqaruv faoliyatining asosiy vazifasi ta'lim jarayonini tashkil etishda ijobiy natijalarga erishish uchun jamoada zaruriy sharoitlarni yaratish, raqobatbardosh bitiruvchilar tayyorlash va ta'lim muassasasi faoliyatini takomillashtirish va rivojlantirish hisoblanar ekan, ular

o‘z boshqaruv faoliyatlarida ta‘lim muassasasida mavjud barcha jarayonlarni tartibga solib turish uchun boshqaruv funksiyalarining mazmun va mohiyatini bilish zarur hisoblanadi. “Funksiya” so‘zi lotin tilidan kelib chiqqan bo‘lib, bajarish, vazifa, faoliyat, majburiyat ma‘nosini bildiradi. Boshqaruv vazifalari - biror ob‘ektga rahbarlik qilish uchun zarur bo‘lgan faoliyat turi deb tushuniladi. Boshqaruv vazifalari o‘zining tarkibi bilan boshqaruv texnologiyasini bunyod etadi [1]. Boshqaruv vazifasining ma‘nosiga ikkita element kiradi: u avval tizimda nima qilinayotganini belgilasa, so‘ngra “qanday qilib?” savoliga javob berishni bildiradi.

Ta‘lim muassasasi rahbarlarining asosiy funksiyasi ta‘lim muassasasi oldiga qo‘yilgan maqsadlarga erishishda muassasaning xayotiy faoliyatini ta‘minlash bo‘yicha boshqaruv yo‘nalishidagi masalalarning ijobiy yechimini topish, hal etish hisoblanadi. Alohida ta‘kidlash zarurki, boshqaruv faoliyati yoki ixtiyoriy faoliyat inson-inson munosabati, shuningdek, insonning tashqi muhit bilan munosabatlari, tarbiyaviy munosabatlar shaklida, ya‘ni shaxsning ehtiyojlari talablaridan kelib chiqib ko‘zlangan maqsadni amalga oshirishdagi o‘zaro aloqalar shaklida tahlil qilinadi va o‘rganiladi. Faoliyat maqsadi ob‘ektiv bo‘lib, o‘z o‘rnida shaxs tomonidan belgilanadi va u faoliyatning asosiy komponenti hisoblanadi [6]. Shuningdek, faoliyat sub‘ektni ma‘lum bir harakatga keltiruvchi sabablarni aniqlaydi va unda aniq bir shaxsning faoliyati va maqsad ifodalanadi. Boshqarishning ijtimoiy-psixologik funksiyalari - jamoadagi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar xarakteri bilan bog‘langan. Ular ikki xil funksiyalarni o‘z ichiga oladi: vakolatlar taqsimoti va motivatsiya (undash) [2]. Ma‘muriy boshqaruvning texnologik funksiyalari - har qanday darajadagi rahbarlar mehnati texnologiyasi mazmunini anglatadi va ular faoliyatining quyidagi ikki tomonini belgilaydi: qarorlar va kommunikatsiyalar (aloqa,

munosabat yullari). Yuqorida keltirilgan funksiyalar o‘zaro bir-birini to‘ldirib, ma‘muriy boshqaruvning yagona tizimini tashkil qiladi [4]. Mamlakatimiz olimlari boshqarish faoliyatining turlariga ko‘ra quyidagi funksiyalarni ajratib ko‘rsatishadi:

- boshqarishning iqtisodiy funksiyalari, ya‘ni mablag‘larning doiraviy aylanishini amalga oshirish, mahsulot ishlab chiqarish va xizmatlar ko‘rsatish, marketing xizmatini uyushtirish, foyda olishni ta‘minlash va h.k.;

- boshqarishning sotsial funksiyalari, ya‘ni: mehnat sharoitini yaxshilash, xodimlarning sotsial madaniy-ma‘naviy ehtiyojlarini kondirish, moddiy rag‘batlantirishni ta‘minlash, ijtimoiy himoyani ta‘minlash va h.k.;

- boshqarishning ma‘naviy-ma‘rifiy funksiyalari, ya‘ni: xodimlarni insoniylik, yaxshilik, mehr-shafqatli va o‘zaro munosabatlarda sabr-toqatli bo‘lish ruhida tarbiyalash, xodimlarni vatanga muhabbat, insonparvarlik ruhida tarbiyalash, halollikni, adolat tuyg‘usini, bilim va ma‘rifatga intilishni tarbiyalashga xizmat qilish va h.k.;

- boshqarishning tashkiliy funksiyalari, ya‘ni: ishlab chiqarishni tashkil qilish, o‘zaro aloqalarni o‘rnatish va muvofiqlashtirish, barcha bo‘g‘in va bo‘limlar o‘rtasida vazifalar taqsimoti, vakolat va boshqarish apparati xodimlari o‘rtasida mas‘uliyatlarni belgilash, boshqarishning aniq uslubini tanlash va qaror qabul qilishda ish tartibi izchilligi, axborotlar oqimini tashkil qilish va h.k.

Qayd qilingan funksiyalar bir-biri bilan bog‘liq va ma‘lum darajada tartibga solingan ko‘p unsurlardan, tarkibiy qismlardan iborat bo‘lib, yaxlitlikka ega. Shuning uchun ham e‘tibordan chetda qolmasligi kerak. Menejment nazariyasida asosan to‘rtta funksiya: rejalashtirish, tashkil etish, motivlashtirish va nazorat funksiyalarining ajratilishini va ularni birinchi

darajali deb hisoblash qabul qilinganligini ta’kidlash joiz [3]. Bunday holatlarda boshqaruv faoliyatining funksional tarkibini aniqlashga vaziyatli yondashuv qo’llaniladi. Boshqaruvda vaziyatli yondashuvning ommalashishi natijasida mutaxassislar boshqaruvning boshqa funksiyalari - maqsadni belgilash, kommunikatsiya, rag’batlantirish kabi funksiyalarni ham alohida ajratib ko’rsatishgan.

Bugungi kunda maktab rahbarlari boshqaruv funksiyalarining integrativ sifatlarini tavsiflovchi xususiyatlar: maktab boshqaruvini ichki va tashqi o’zgarishlarga moslashtirish, rahbarlik uslublaridan korporativ foydalanish, ta’lim menejmentining tamoyillarini o’zlashtirish va qo’llash, boshqaruvni maktab faoliyatini rivojlantirish va takomillashtirishga yo’naltirish asosida belgilashni ko’rsatadi [5]. Rahbarning ta’lim muassasasidagi boshqaruv faoliyatini yaxshiroq tushunish uchun boshqaruvning funktsiya va metodlarini ko’rib chiqish hamda rahbarlarni boshqaruv faoliyatining tarkibiy tuzilishini belgilash maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Adabiyotlar:

1. Axmadxo’jayev X T., Mirdadayev K. M., Krzokov O.S. Menejment va strategiyani boshqarish. - Toshkent: “Ilm Ziyo”, 2004. 12-24 bet.
2. Valijonov R., Qobulov O., Ergashev A. Menejment asoslari. - Toshkent: “Sharq”, 2002. 25-26 bet.
3. Djo’raev P. X., Turg’unov S. T. Umumiy o’rta ta’lim muassasalarini boshqarishda menejmentning asosiy tushunchalari. - Toshkent: “Fan”, 2006. 23 bet.
4. Ismailova Z. K., Baybaeva M. X. Rahbarlarning nizoli vaziyatlarni hal etishda konfliktologik kompetentligini rivojlantirish //Life Sciences and Agriculture. – 2020. – №. 2-2. – S. 185-188.

5. Baybayeva M. X. Ta’lim muassasalarida rahbar ayollarning boshqaruv faoliyatidagi roli //integration of science, education and practice. scientific-methodical journal. – 2022. – T. 3. – №. 5. – S. 59-66.

6. Baybayeva M. X. Rahbarlarning boshqaruv faoliyatlarida sog‘lom va ijodiy muhitni yaratishga xos zamonaviy yondashuvlar //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. – T. 2. – №. Special Issue 4-2. – S. 403-411.